

**LEVENS
LANG
ACTIVIST**

**ELLEN MANGNUS
& MARC BROERE**

**LEVENS
LANG
ACTIVIST**

**HANS BEERENDS EN
DE STRIJD VOOR EEN
EERLIJKE WERELD**

LEMNISCAAT

© *Copyright tekst* Ellen Mangnus & Marc Broere, 2022

Vormgeving Marc Suvaal
Nederlandse rechten Lemniscaat b.v.,
Vijverlaan 48, 3062 HL Rotterdam, 2022
ISBN 978 90 4771 562 7
NUR 740

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Druk- en bindwerk Wilco, Amersfoort

Dit boek is gedrukt op milieuvriendelijk, chloorvrij gebleekt en verouderingsbestendig papier en geproduceerd in de Benelux, waardoor onnodig milieuverontreinigend transport is vermeden.

Inhoud

HOOFDSTUK 1	Excentriek of extravagant?	7
HOOFDSTUK 2	Het Gilde van de Klare Waarheid	19
HOOFDSTUK 3	Barstjes in de burgerlijkheid	33
HOOFDSTUK 4	Een rebelse geest ontwaakt	45
HOOFDSTUK 5	Richtingenstrijd	63
HOOFDSTUK 6	Kreatief aktievoeren	81
HOOFDSTUK 7	Van activist naar inspirator	99
HOOFDSTUK 8	Verzet je, maar heb oog voor schoonheid	121
HOOFDSTUK 9	Een bezielend perspectief	139
	Tien levenslessen van een activist	148

Excentriek of extravagant?

De sprekers zijn letterlijk in de schijnwerpers gezet; ieder van hen zit in een bundel licht. Hij draagt een wit overhemd met blauwe sterretjes en een fluwelen colbert met een oranje en paars bloemenmotief. Flamboyant, maar niet zoals de excentrieke heer of kunstenaar die zijn eigenzinnigheid wil benadrukken – daarvoor is zijn baard te pluizig.

Het is oktober 2011. We zijn in Pakhuis de Zwijger voor het eerste debat van *Oude meesters, jonge honden*, een reeks waarin jonge en oude idealisten met elkaar in gesprek gaan over vragen als: Wat is de betekenis van mondiale solidariteit? Wat kunnen de iconen van vroeger en de generatie van nu van elkaar leren? Wat onderscheidt hen van elkaar?

Het is de eerste keer dat ik (Ellen) Hans Beerends zie. Hij zit aan tafel, tussen twee 'jonge honden' die in ontwikkelingslanden bezig zijn: de ene met een crowdfundingplatform voor Afrikaanse ondernemers en de ander met een reisorganisatie die vrijwilligerswerk faciliteert. Om beurten worden ze kritisch bevrraagd door Marcia Luyten, de tafeldame van dienst.

Tijdens het gesprek steunt Beerends voortdurend met zijn kin op zijn vuist, met de wijsvinger naast zijn mond, zoals het standbeeld van de denkende Socrates in Athene. Hij gaat helemaal op in de discussie.

Beerends is de enige die de particuliere voorbeelden weet te overstijgen en de bredere trends kan duiden, maar geen enkel moment komt hij over als de ervaren man die het allemaal beter weet, die de jeugd op haar plek wil zetten. Integendeel: hij vraagt vol nieuwsgierigheid naar de motivaties en ervaringen van de jonge tafelgasten, om de antwoorden vervolgens te koppelen aan gebeurtenissen die hij zelf eerder meegemaakt heeft.

Zo stelt hij dat de jonge activisten en ontwikkelingswerkers veel pragmatischer zijn, minder gedreven én minder belemmerd door grote idealen dan zijn generatie was.

In zijn tijd was alles gericht op het omverwerpen van grote structuren: het kapitalisme, het kolonialisme en de oneerlijke handelssystemen. Hij en zijn strijdmakkers waren ontzettend fanatiek en gingen gepassioneerd tekeer tegen alles wat ze als onacceptabel onrecht zagen. Op zulke grote dromen liepen idealen vaak stuk. Bovendien bleken veel van die ideologische principes in de praktijk moeilijk te realiseren, of zorgden ze voor onderlinge wrevel.

Zijn generatie kan leren van de nuchtere en pragmatische analyse van de werkelijkheid die de jonge idealisten tentoonspreiden, zegt hij, in *De Zwijger*. Niettemin twijfelt Beerends of die praktische houding wel tot het aanpakken van de oorzaken van armoede en ongelijkheid leidt: 'Natuurlijk is het fantastisch als er een paar mensen meer perspectief krijgen doordat ze een investeerder of markt vinden, maar als de massa het nog steeds met slecht onderwijs en slechte gezondheidszorg moet doen, kun je je afvragen of er echt van vooruitgang valt te spreken.'

Hij mist bij de nieuwe idealisten soms de gedrevenheid. Ze werken toch óók nadrukkelijk aan hun eigen carrière en ze zijn niet vies van materialisme, maar misschien kan het een niet zonder het ander, zegt hij. Eerst de koevoet, dan de schaaft.

Zijn woorden prikkelen me, alsof ik wakker word geschud. Ik kan me vinden in zijn schets van de jonge generatie, maar daar ben ik helemaal niet trots op. Ik wil niet zakelijk en nuchter de wereld verbeteren, daarvoor is er nog te veel onrecht. We moeten niet alleen ondernemers in ontwikkelingslanden ondersteunen; er is nog genoeg te doen op het vlak van collectieve basisbehoeften, zoals onderwijs, zorg, mensenrechten en watervoorziening. We moeten weer groots durven dromen!

Beerends raakt nog een snaar als hij bij de afsluiting van het gesprek de jonge honden toespreekt, ze de boodschap meegeeft dat je iets moet dóén als het onrecht je aangrijpt – al is het maar om niet zelf met frustratie en machteloosheid te blijven zitten. Dat laatste is precies waar ik regelmatig last van heb: een gevoel van onmacht.

Ik werk op dat moment net twee jaar als adviseur duurzame economische ontwikkeling bij het Koninklijk Instituut voor de Tropen, een baan die je in alle opzichten een droombaan kunt noemen. Mijn collega's zijn doorgewinterde ontwikkelingswerkers, met jaren ervaring in wat – in jargon – 'het veld' heet. Ze zien het als hun levensmissie om bij te dragen aan de oplossing van het wereldwijde armoedeprobleem.

En ieder op zijn eigen terrein. Een van mijn collega's is gespecialiseerd in de kleinschalige aardappelteelt in Oost-Afrika en een ander weet alles over de positie van vrouwen in de cacao-teelt in Ghana. Weer een ander weet alles van seksuele voorlichting voor jongeren in West-Afrika. Ik leer ontzettend veel van hun kennis en inzichten en ik mag ook nog eens meerdere keren per jaar op reis.

Toch word ik door twijfel gekweld: wie ben ik, als jonge dertiger, om aan Afrikaanse boeren met veel ervaring advies te geven? Maar ook over de aard van mijn werk: hoe kan ik het rechtvaardigen dat ik ten dienste van armoedebestrijding in luxehotels met zwembaden in Afrikaanse hoofdsteden verblijf? En eenmaal op

reis neemt het veelal een existentiële wending: wat is ontwikkeling eigenlijk, en bestaat er een universeel idee over wat vooruitgang is?

Ik vraag het collega's: hebben zij de indruk dat hun inspanning tot positieve verandering leidt, en kunnen ze me voorbeelden geven? Niet zelden antwoorden ze ontwijkend. Eén collega zegt vol overtuiging dat de komst van het internet in West-Afrika voor de meeste ontwikkeling heeft gezorgd. Is dat werkelijk waar? denk ik. Al die ijver, al die projecten... en de grootste verandering komt door de technologie? Als dat het geval is, waar zijn we dan mee bezig?

Ik ben niet de enige met vragen.

Het publieke draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking brokkelt hard af: er staan artikelen in de kranten met koppen als 'Ontwikkelingshulp heeft gefaald' en 'Hulp kan veel schade aanrichten'. Mijn collega's erkennen dat ze zich niet langer trots voelen als er op feestjes naar hun werk wordt gevraagd.

Veel jonge mensen binnen de ontwikkelingssamenwerking vragen zich af of hulp nog langer geoorloofd is in een wereld waarin de verhoudingen zo snel veranderen. De welvaart in landen als Kenia, Ethiopië en Ghana neemt toe, terwijl in het Westen de ongelijkheid groeit. Ze hebben hun twijfels over het model van economische groei dat het Westen nastreeft en dat in principe via ontwikkelingsprojecten ook in het Zuiden wordt gestimuleerd. Is dat echt de manier om vooruitgang te verwezenlijken?

Die avond, in Pakhuis de Zwijger, voel ik de strijd lust uit het begin van mijn loopbaan weer opborrelen. Ik wil onderdeel van een beweging zijn die zich tegen het structurele onrecht verzet! Ik wil pogen een verschil te maken, in plaats van een radertje in een ontwikkelingsmachine te zijn – die steeds stroever loopt. Met een hoofd vol dromen keer ik huiswaarts.

Een week later neem ik contact op met Hans Beerends: of we eens kunnen praten. Ik wil meer leren over hoe hij actievoerde.

Hoe bepaalde hij waar hij zijn pijlen op richtte? Waar begon hij? Hoe kreeg hij de mensen mee en wat zijn de gouden tips voor de jonge generatie? Eén gesprek blijkt niet genoeg, al snel spreek ik maandelijks met hem af en bespiegelen we samen de ontwikkelingen in de wereld en het leven.

Een sprong terug in de tijd, het is juni 1984. Op een jubileumbijeenkomst van S.O.S. Wereldhandel, dat een kwart eeuw bestaat, zie ik (Marc) hem voor het eerst. Er is een foto gemaakt waarop we allebei staan: rechtsonder zie je mij in het publiek zitten, zoals altijd gekleed in een door mijn moeder gebreide wollen trui, met een Mondriaanachtig motief. Om mijn nek bungelt een ketting met een munt waarop de beeltenis van Nelson Mandela is ingeslagen – bij het Komitee Zuidelijk Afrika te verkrijgen, als protest tegen de verkoop van gouden Krugerrands.

Linksboven staat Beerends op het podium, met een microfoon in de hand. Hij draagt fleurige kleren en heeft een strikje om. Hij staat op het punt met een optreden van de *Freedom Coffee Show* te beginnen, waarmee hij in die tijd door het land trekt. Een spreekstalmeester kondigt hem uit volle borst aan: ‘Híér is... Hans Béérends!’

De hoofdpersoon laat een stilte vallen, kijkt naar het publiek en opent: ‘Aha, dames en heren, ik zie het al: allemaal vrolijke en blij gezichten, want u drinkt bevrijdingskoffie. Dat is een stuk beter dan al die “Douwe Nellekoffie” die u dagelijks drinkt. Kijk, kijk, ik zie nog een paar chagrijnige gezichten. Mensen die net van huis komen en de smerige Douwe Nellekoffie nog in hun buik hebben. Kom op, neem een lekkere bak bevrijdingskoffie en u zult zich direct beter voelen.

Nu zegt u natuurlijk: “hoe weet u dat zo zeker?” Nou, dames en heren, wij hebben daarover een wetenschappelijke proef genomen door twee broers koffie te laten drinken. De één drinkt Douwe Nelle en de ander drinkt bevrijdingskoffie. En niet zo maar twee broers, nee: twee eeneiige-tweelingbroers.’

Dan verschijnt er een man op het podium die de ene keer links en de andere keer rechts van achter Beerends' rug tevoorschijn komt. De ene kant zegt dat hij heel *down* is door het drinken van Douwe Nellekoffie en de andere kant dat hij heel vrolijk is dankzij de bevrijdingskoffie.

Er volgen een paar liedjes en er komt een hippe jongedame het podium op, met wie Beerends een rock-'n-rolldans doet. Het publiek gaat volkomen uit z'n dak en veert op uit de stoelen, om mee te klappen en te zingen op de tonen van *Tutti Frutti*, een nummer van Little Richard.

*I got a gal, named Sue, she knows just what to do.
I got a gal, named Sue, she knows just what to do.
She rock to the East, she rock to the West,
but she's the gal that I love best.
Tutti frutti, oh rootie.
Tutti frutti, oh rootie, ooh.
Tutti frutti, oh rootie.
Tutti frutti, oh rootie.
Tutti frutti, oh rootie.
A-wop-bop-a-loo-bop-a-lop-bom-bom!*

Ik kijk met verwondering naar deze oudere heer met losse heupen en ik denk: wat is dit voor gast?

Dat najaar ga ik naar de School voor de Journalistiek, in Utrecht, die als een links bolwerk bekendstaat. Ik leer er de beginselen van het vak en specialiseer me direct in mondiale onderwerpen.

Zo schrijf ik over Tanzania, dat door het Internationaal Monetair Fonds gedwongen is op sociale sectoren te bezuinigen, en noem ik in een opiniestuk Hans van den Broek – van Buitenlandse Zaken – een 'laffe minister', vanwege zijn mensenrechtenpolitiek inzake Midden-Amerika. En ik maak een groot verslag van

Eén voor Afrika, de grote nationale televisieactie om geld voor de bestrijding van de hongersnood in Ethiopië op te halen.

Door Nico Kussendrager, die er doceert, word ik gevraagd stukken voor *Vice Versa* te schrijven. Buiten de opleiding om is hij hoofdredacteur van het kwartaaltijdschrift over ontwikkelings-samenwerking. Een van mijn thema's is eerlijke handel.

Zo kom ik voor het eerst met Hans Beerends in contact, die de Landelijke Vereniging van Wereldwinkels coördineert. Begin '89 interview ik hem omdat de Wereldwinkels niet aan een nieuw initiatief meewerken: de verkoop van Max Havelaarkoffie (waar-door eerlijke koffie naar de supermarkten zou doorbreken).

Ik spreek Beerends in zijn huis aan de Johannes Verhulststraat in Amsterdam. Het is de eerste keer dat ik er ben – en de inrichting is in de drie decennia daarna haast niet veranderd. Beerends zit op een bureaustoel in de kamer, vlak bij de knusse gaskachel, waar hij nog steeds bij voorkeur zit, en hij draagt sloffen. Al tijdens dat allereerste gesprek zou ik één ding leren: hij blijft een rasoptimist, wat er ook gebeurt. Of het nu over de wereld gaat of in dit geval over de Wereldwinkels: bij Beerends is het glas altijd halfvol.

We spreken die middag onder meer over beeldvorming: zoals veel idealistische organisaties die eind jaren zestig zijn opgericht, worden ook de Wereldwinkels achtervolgd door het beeld van goedwillende, maar wat onnozele geitenwollensokkendragers.

Beerends gaat er dieper op in: 'Wat is dat imago? Brave, aardige mensen die niet roken en niet zuipen, die nooit iemand anders versieren, het goed bedoelen, maar totaal ongevaarlijk zijn. Hoe zou het imago moeten zijn? Vriendelijke, verantwoordelijke mensen die juist omdat ze zoveel plezier in het leven hebben, des te meer reden zien er ook voor te zorgen dat de mensen in andere delen van de wereld plezier in hun leven krijgen.

Het zijn degenen die zich solidair voelen met precies die mensen, niet omdat ze onderdrukt of zielig zijn, maar omdat ze on-

danks die onderdrukking gewoon verliefd worden, gokken, spelen, drinken, werken en van hun kinderen houden.’

Beerends schudt zijn hoofd en zegt: ‘Ik ben wel eens jaloers op de milieubeweging, eindelijk is Milieudefensie als een normale organisatie geaccepteerd. Hoelang heeft het niet geduurd voordat ze de naam van milieufreaks en overdreven toffeepapierrapers is kwijtgeraakt? Nu iedereen het milieuprobleem ziet, is het imago veranderd.

En wat te denken van de vrouwenbeweging. Hoeveel vrouwen voelen zich niet aangesproken door het feminisme? Maar hoelang is het beeld van het feminisme niet opgehangen aan dertig vrouwen in Amsterdam die ultraradicalistisch waren?

Als drie vrouwen een huis kraken en er mag geen man naar binnen, dan is dat nieuws – niet als duizenden vrouwen ineens anders tegen een relatie aankijken. Zo is dat ook met de Wereldwinkels: geen Max Havelaarkoffie verkopen is nieuws, de plannen en de veranderingen bij de Wereldwinkels níét.’

Na het interview raken we bevriend. Ik kom steeds vaker op de Johannes Verhulststraat en ik begin Beerends regelmatig als bron in mijn verhalen op te voeren, waarbij we eerst nog op een vermoedelijk meningsverschil stuiten. Ik omschrijf hem als de ‘excentrieke’ voorman van de derdewereldbeweging in Nederland, me baserend op zijn flamboyante manier van kleden, met kleurrijke overhemden, jaszjes en altijd een strikje voor.

Hij maakt daar bezwaar tegen, omdat het volgens hem een term is waarmee deftige mensen worden aangeduid die eigenlijk knettergek zijn. Uiteindelijk bereiken we een compromis: ‘extravagant’. Voortaan noem ik Beerends ‘de extravagante aanvoerder van de derdewereldbeweging in Nederland’.

Hij loopt lange afstanden en leert mij dat genoeg kennen. We hebben de voorbije decennia zo’n beetje elke NS-wandeltocht afgelegd, altijd volgens hetzelfde stramien. De eerste twee uur is

Beerends aan het woord en laat hij zijn gedachten de vrije loop, waarbij mijn rol die van vragensteller is, om hem aan te sporen hardop dóór te denken. En dan valt hij ineens even stil, dan betreft zijn gezicht en zegt hij ietwat bijtend: ‘Maar nu mag jij ook wel iets vertellen, hoor.’

We vinden elkaar in een optimistische, waarderende kijk op activisme: niet zuur, maar inspirerend. Ook zijn we er allebei van overtuigd dat verandering klein begint. Tijdens zo’n vroege ontmoeting leest Beerends een gedicht van Remco Campert voor, dat een van zijn inspiratiebronnen is en ook mij weet te raken.

*Verzet begint niet met grote woorden
maar met kleine daden*

*zoals storm met zacht geritsel in de tuin
of de kat die de kolder in zijn kop krijgt*

*zoals brede rivieren
met een kleine bron
verscholen in het woud*

*zoals een vuurzee
met dezelfde lucifer
die een sigaret aansteekt*

*zoals liefde met een blik
een aanraking iets wat je opvalt in een stem*

*jezelf een vraag stellen
daarmee begint verzet*

en dan die vraag aan een ander stellen

Vragen stellen zullen we beiden van Beerends leren. Door de jaren heen maken we hem mee als iemand die met een helikopter-blik de wereld aanschouwt. Hij laat ons zien dat wat vandaag de dag vanzelfsprekend is, eerder in de geschiedenis helemaal niet zo normaal was. Verandering begint door vraagtekens te plaatsen bij vanzelfsprekendheden.

De analyses van Beerends blijken vooral bruikbaar doordat ze op een diep begrip van de menselijke psyche zijn gebaseerd. Hij kan duiden wanneer mensen in verzet komen. Hij kan verklaren waarom mensen cynisch en rancuneus worden en hij begrijpt hoe je betrokkenheid kunt stimuleren.

En precies dat is wat wij willen leren. We zijn ervan overtuigd dat we de wereld van morgen niet kunnen bouwen zolang we de drijfveren niet kennen. We kunnen pas een toekomstperspectief schetsen als we weten wat mensen ten diepste willen. In dit boek gaan we met hem op zoek naar hoe kleine groepen grote veranderingen hebben weten te realiseren.

Tegenover de somberte en de onheilspellende geluiden over ongelijkheid en klimaat, over de in het nauw komende maatschappelijke organisaties en vrije pers, plaatst Beerends bijna altijd iets hoopvols. Dit boek komt uit onze vele gesprekken voort, veelal bij hem thuis, maar ook tijdens wandelingen door de Amsterdamse parken.

Als voormalig chef van de stadskwekerij vertelt hij dan ook over de historie en de ontwikkeling. Zo leren we dat de ruïne in het park Frankendael geen echte ruïne is, maar een zogenaamde *folly*, een modeverschijnsel uit de vroege negentiende eeuw; een plek om je te verbazen en te bezinnen over het nut van het leven. En begin mei, weten we nu, móét je een bezoek aan de rodo-dendrontuin van het Amstelpark brengen. Nergens anders zie je zoveel verschillende kleuren rododendrons bijeen.

Op een bankje eten we dan de picknick die Beerends meebrengt: boterhammen met een dikke laag boter en ossenworst,

en een flesje AA Drink. Langzaam gaan de gesprekken van planten en bloemen over op de actualiteit en wat die ons over de stand van de maatschappij te vertellen heeft. Luchtig, doordat Beerends ze regelmatig onderbreekt om ons op een bijzondere boom of bloem te wijzen. ‘Kijk daar dan: een *Salix sepulcralis*,’ roept hij met het enthousiasme van een kind, als hij een grote treurwilg ziet.

Tijdens de coronacrisis spreek ik (Ellen) hem op een bankje in het Vondelpark, zolang als we het in de kou volhouden. De gesprekken worden alleen maar boeiender. De tijd die Beerends overhoudt door het wegvallen van debat, film en dans besteedt hij aan het lezen van kranten en boeken.

Zijn voorspellingen en visies worden er alleen maar scherper door. Hij schrijft met zijn kleinzoon in Zwitserland over de mogelijkheden van de robotica voor de mensen die fysiek zware arbeid verrichten en hij verdiept zich in het gedachtegoed van Extinction Rebellion.

Hij schrijft columns over waarom kernenergie niet de oplossing voor ons milieuprobleem is en waarom identiteitspolitiek niet tot meer gelijkwaardigheid leidt. Tegenover de chaos en het neerslachtige van het covidseizoen zet Beerends wederom de hoop: hoe kunnen we de toekomst vormgeven?

Volgens hem staan we aan de vooravond van een nieuwe tijd, met nieuwe vormen van solidariteit. Elke periode kent bloei en neergang – wat eeuwenlang vanzelfsprekend was, kan binnen een paar jaar veranderen. Beerends denkt dat we op een dergelijk kantelpunt zijn aangekomen.

Eindelijk breekt het inzicht door dat de gevolgen van onbelemmerde economische groei voor alle wereldbewoners destructief zullen uitpakken. Nu is het zaak te waken voor extremisme en polarisering.

Nihilisme en populisme liggen op de loer, maar hoe kunnen

we voor grote thema's als armoede, ongelijkheid en klimaatverandering in de bres springen? Wat kunnen we daarbij van het verleden leren en wat is het verhaal voor de toekomst?

Aan de hand van Beerends' bonte levensverhaal gaan we naar de eerste protesten tegen de Vietnamoorlog en via de klimaatmarsen naar Black Lives Matter-demonstraties; Beerends is erbij geweest, niet alleen fysiek, maar ook als denker en analyticus. Waar anderen de jongere generaties ervan betichten vooral met zichzelf bezig te zijn, of in ieder geval niet in staat te zijn hun wanhoop in iets anders dan apathie om te zetten, ziet Beerends tekenen van groots verzet.

Wie in een gemonialiseerde wereld opgroeit, kan niet van de grote onderwerpen wegstijgen – en komt in actie voor zaken die het eigenbelang overstijgen. Dit boek biedt inspiratie voor een generatie die ze aan den lijve ondervindt en die, of ze het nu wil of niet, iets met deze wereld móét.